

Het schandaal van Scheut

De missiepaters van Scheut hadden hun moederhuis gebouwd rond een antiek heiligdom. Dat heiligdom is onlangs gesloopt, niet omdat de overheid het niet wou beschermen, maar integendeel omdat de procedure tot klassering ingezet was.

Een van de meesterwerken die in 1671 lelijk beschadigd werden in de grote brand van het Escorial, het pronkpaleis van de koningen van Spanje, was een monumentale kalvarie van de hand van Rogier van der Weyden. Dat schilderij dat pas in 1946 gerestaureerd werd, was in het midden van de zestiende eeuw uit Brussel naar het zuiden verhuisd. Bezitters hebben zo hun hebbelikheden. Het stuk was toen al een honderd jaar oud, en kwam uit de wijd en zijd beroemde kapel van Scheut in Anderlecht, bij Brussel. Die aloude kapel heeft er gestaan tot vorige maand augustus 1974.

Wie Scheut zegt, denkt aan keizerlijk China, aan zilverpapier voor de Kongolesjes, en aan de paters van Scheut. Toch is het begrip Scheut veel ouder dan de Vlaamse missie-orde, die in 1862 werd gesticht. Op middeleeuwse prenten komt een Onze-Lieve-Vrouw van Gratie van Scheut voor als de derde beschermheilige van Brussel, tussen Sint-Michel en de intussen afgeschafte

Sinte-Goedele. Haar oorsprong verzinkt in de nacht der tijden. Voor er een vestiging was van Karthuizermonikken in het Hof van Scheut, op een hoogvlakte ten westen van Brussel, had er al eeuwen een mirakuleus vrouwenbeeldje in een gevorkte boom gehangen. Zoals zo vaak het geval is met kristelijke heiligdommen rond bomen, bronnen en kruiswegen, moet ook hier de allereerste oorsprong gelegen hebben in een heidens oord van geesten, saters en geheimenis. De Karthuizers bouwden de kapel en baatten ze eeuwenlang uit, van daar de rijke ex-voto's en de schilderijen. Een van hen kan de eigen zoon geweest zijn van de vrome meester Van der Weyden. De oudste elementen van de kapel die tot voor kort te herkennen waren tussen de sporen van opeenvolgende restauraties, door de eeuwen heen, dateerden uit het midden van de vijftiende eeuw. Ze vertoonden een opvallende gelijkenis met de materialen en de bouwwijzen van de oudste muurstukken in het stadhuis van Brussel.

De Karthuizers moesten de benen nemen voor de sans-kulotten van de Franse revolutie. Toen enkele tientallen jaren later de klok van de geschiedenis alweer teruggezet werd, en een priester Verbist op zoek was naar een tehuis voor zijn Kongregatie van het Onbevlekt Hart van Maria, heeft hij in Scheut alleen nog de antieke kapel gevonden. Ze diende toen als schuur voor de boer die er zijn hoeve tegen de vooreeuwse steunberen geschraagd had. Verbist kocht het goed en bouwde de kapel als koor in, in de neo-gotische kerk die er met twee hoogmoedige spitsen tot in augustus gestaan heeft als de kern van een bloeiend en konstant uitbreidend klerikaal establishment. Stichter Verbist werd na zijn leven van bidden en zonen-uitsturen zelf bijgezet in een praalgraf in die kerk. De twee torens zullen er tussen de rijen van negentiende-eeuwse daken, in het midden van een goed van drie hektaren dat nog volledig ommuurd is met een eindeloze wal van bakstenen, tegen de profane buitenwereld, door het afgelopen stuk van de twintigste eeuw gestaan hebben als het zuiverste symbool van een bijzondere en aandoenlijke vorm van kolonialisme. ▶

Foto bovenaan deze pagina:

Stichter Verbist van Scheut kocht de hoeve aan die tegen de middeleeuwse kapel gegroeid was. Dat was het begin van een nederzetting van drie hektaren in de Ninoofse Steenweg in Anderlecht.

In die kerk stond ook een kopie te pronk van het middeleeuwse mirakelenbeeldje. Het origineel werd met de gouden kronen en de fluwelen mantels om, door de eenvoudige landmensen van de omtrek verstoep in de benarde tijden, en later overgedragen werd aan de hoofdkerk van Sint-Guido in Anderlecht. Daar staat het nog. Maar je ziet geen kreupelen, gebrekkigen en verminkten meer in stoeten, met vaantjes en luid biddend, ter genezing afgezakt komen. De tijden zijn veranderd.

De stichter verhuist postuum

De symbolen zijn definitief de symbolen niet meer, want nu zijn de paters van Scheut zelf begonnen hun vestiging op te breken. Daar hebben ze goede argumenten voor. In hun blaadje *Scheut-nieuws* van september, schrijven ze zelf dat het in deze tijd niet meer opgaat dat zij met hun 35 meestal vergrijzende heren, in de gore stofbuurt die de wijk geworden is, in het midden van

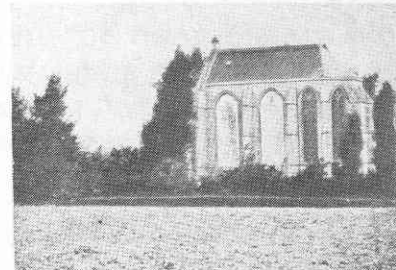
De eindeloze portrettengalerij van de overleden missiepaters van Scheut verhuist tesamen met het graf van stichter Verbist (foto) naar een flatgebouw.

de hoofdstedelijke agglomeratie, nog in een eindeloos huis wonen, met het apprecieerbare genot van een tuin die ze zonder broeders niet eens meer kunnen onderhouden. Dat park verkeert dan ook op dit moment in een verregaande staat van ergelijke verwilderding. De negentiende eeuwse kloostergebouwen met hun lange, mistroostige gangen, met krakende plankenvloeren, zuchtende daken en holle traphallen, zijn allengs onbewoonbaar geworden. De kerk was zelfs helemaal op gevaarlijke wijze aan het invallen, het godsvolk kreeg er de vallende stenen op zijn devotie. Het zou minstens tien miljoen kosten om ze te restaureren, zonder dat haar zoeterige architectuur dat eigenlijk waard was.

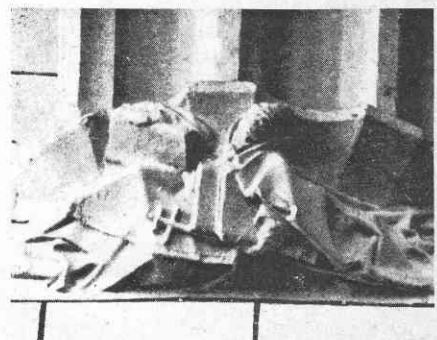
Daarom verkopen de paters hun eiland van groen en puin liever aan een privé-promotor. Die zal er gedeeltelijk hoogbouw op neerzetten, over zo'n vijftig aren, en de rest openlaten als gemeenschapstuin voor de bewoners. De kongregatie heeft zich in het zuidelijke gebouw van dat toekomstige complex een vleugel gereserveerd. Ze willen geen nare cellen meer, maar propere flatjes voor de vermoeide oude paters, die ze nu stuk voor stuk terugkrijgen van de uitstervende missieposten overzee. Het

graf van stichter Verbist en de beroemde portrettengalerij van de duizenden paters die Vlaanderen heeft uitgestuurd krijgen een onderkomen in een soort van gemeenschapszaal die volgens de nieuwste kerkelijke gebruiken zowel dient als refter, als cinemazaal, en als kerk.

Scheut biedt dezer dagen een troosteloze aanblik. De moeilijkheden van de kongregatie spreken uit de staat van de gebouwen zelf. De roepingen slinken van jaar tot jaar. De verzorging van de ordeleden die op hoge leeftijd en vaak met knagende ziekten in het bloed, terug naar Vlaanderen komen sterven, kost tegenwoordig een 200.000 frank per man per jaar. Het Belgische staatspensioen voor een missionaris gaat echter niet boven de 50.000 frank, er kan niet meer af van het budget van ontwikkelings-samenwerking. Het is normaal dat de kongregatie zich nu met de verkoop van haar uitstekend gelegen moederhuis een *patrimonium* wil vormen voor het levensonderhoud van zijn laatste elementen. Tevens heeft het jongste kapittel, in de zomer in Albona in Italië, beslist dat het uit moet zijn met het romantische image van de Vlaamse baard-scheutist die geld ophaalt in onze

De historische kapel van Scheut werd ingebouwd als koor in de negentiende eeuwse kerk. Ze kon na restauratie weer als onafhankelijk monument in het park van de nieuwe wijk staan.

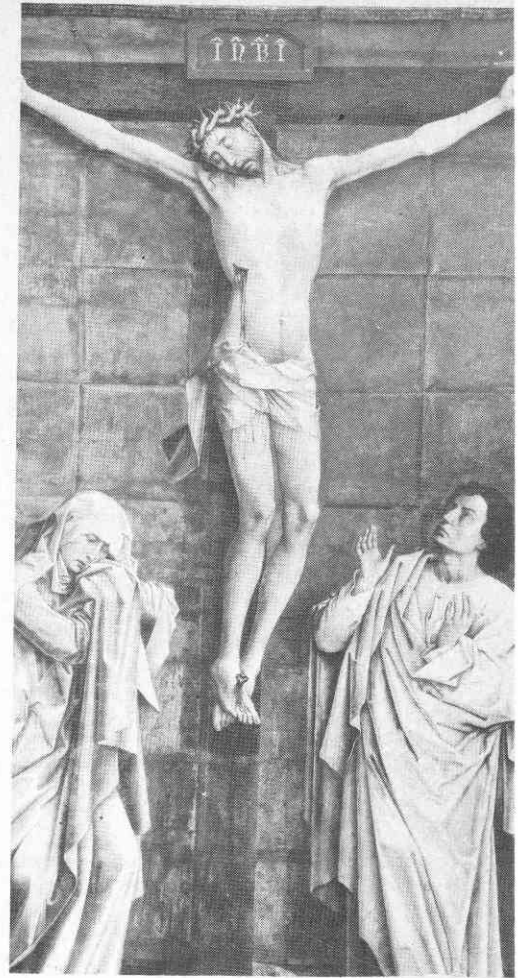
In de oude kapel van Scheut hebben dezelfde draagstenen gezeten als in het stadhuis van Brussel. Het zit erin dat ze zoals veel kerkelijk erfgoed, straks op de antiekmarkt verschijnen.

laatste elementen. Tevens heeft het jongste kapittel, in de zomer in Albana in Italië, beslist dat het uit moet zijn met het romantische image van de Vlaamse baard-scheutist die geld ophaalt in onze kleinsteden voor de bouw van scholen en kerken in de vreemde. De orde wil zich internationaliseren, en moderniseren. De benaming Scheut zal overigens niet meer gebruikt worden, het wordt weer het oorspronkelijke CICM: *Congregatio Immaculatae Cordis Mariae*. Men kan zich afvragen of dat wel zo geschikt in de lijn ligt van het modernste katolicisme, maar kom. De internationalisering betekent mede dat het zwaartepunt verlegd wordt van de Brusselse voorstad naar Rome. Een onroerend goed van drie hektaren kun je daarbij niet meenemen, maar wel de meer dan honderd miljoen die het nieuwe project zullen opbrengen.

Scheut is een begrip in de Vlaamse gemeenschap. Buiten de betekenis en de grote waarde die velen onder ons hechten aan de doktrine en de aktie van de paters, leeft er de herinnering aan de Karthuizers en aan het bedevaartsoord. Het is daarom zo jammer dat de monikken hun oord laten ondergaan in de anonimiteit van een voorstadswijk, geen inspanning hebben willen leveren om een spoor van de historische densiteit en geladenheid, te laten voortleven in een materiële herinnering. Het zou nationaal verantwoord geweest zijn de gammele kerk op het koor na - de oude kapel dus - afgebroken te hebben. Dat koor kon dan, met het graf van Verbist en het Mariabeeldje, in gerestaureerde vorm in het geplande park blijven staan. Het kon gemakkelijk, op die plek is op de plattegrond voor de nieuwe wijk de kinderkribbe voorzien. Het Waalse weekblad *Spécial* is enkele weken geleden over dat punt gevallen. *Spécial* vaart zelfs vrij bitsig uit tegen de paters van Scheut en noemt ze *iconoclastes*: beeldenstormers. Het is geen geheim dat *Spécial* (*La Voix de Son Nègre*, volgens Pan) zo'n beetje het privé-blad is van de Zaïrese president Mobutu. Er speelt beslist een stuk Kongoressentiment mee in die verontwaardiging. *Spécial* vergist zich echter helemaal als het de Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen verwijt dat ze hoegenaamd niets ondernomen heeft voor enig behoud in Scheut. Die commissie is sinds enkele jaren gesplitst in een Vlaamse en een Waalse vleugel, voor Brussels schoon treedt een gemengde werkgroep op. Die werkgroep heeft zich in juni gebogen over Scheut, onder de wantrouwe blikken trouwens van de eigenaars-

paters, en heeft in juli een inspekteur van de Rijksdienst voor Monumentenzorg voor een verslag terplaatse gestuurd. Die ambtenaar kreeg praktisch de deur gewezen. Hij rapporteerde dat het zeer goed mogelijk was het oude kapelkoor te klasseren (*beschermen*, zegt men in Nederland) en de voorgenomen nieuwbouw te reorganiseren in functie van dat bescheiden stuk behoud *in situ*. Het ging daarbij niet zozeer om de architektonische of monumentale waarde, als om de historische dichtheid van de plek. Maar ondertussen heeft het al zelfs geen zin meer om erover te praten, want nauwelijks had de werkgroep op 5 augustus het verslag aangenomen, of op 8 augustus, op een donderdag, begonnen de paters onverwachts te slopen. Het is opgefallen dat hun aanne-mer daarbij niet eens gewacht heeft op zijn officiële afbraak-vergunning vanwege *Stedebouw*, dat hij uitgerekend met het waardevolle kerkkoor begonnen is, en dat hij er bijzonder brutaal en snel met de bulldozer doorgeploegd is.

In *Scheut-nieuws* hebben de paters achteraf geschreven dat „wij door omstandigheden buiten onze wil en tegen ons voornemen verhinderd werden” om een rekonstruktie van de oude Scheutkapel op te nemen in de nieuwbouw. In het licht van de feiten klinkt dat niet geloofwaardig, en zelfs erg schijnheilig. De verkoopsonderhandelingen met de promotor waren al een aantal jaren bezig. Die vaklui plegen elke verplichting tot behoud van historisch bouwgoed, van bomen of natuurpartijen, zwaar in de miljoenen van het kontrakt aan te rekenen. De gemeente Anderlecht van burgemeester Simonet heeft sinds 8 augustus luid in de kranten geprotesteerd tegen de schending van het patrimonium op haar grondgebied, en zal de paters vervolgen wegens onwettelijke slooping. Die waardige toorn heeft echter nooit erg verstrekkende gevolgen, de paters riskeren nooit meer dan een boete van 20.000 frank. Het lijkt dat de Kongregatie van Scheut liever de schande van kultuurschennis opgelopen heeft, dan een hap van enkele miljoenen op te offeren in de check van de promotor. *Het oude heiligdom van Scheut is niet verdwenen omdat de Koninklijke Commissie niet snel genoeg de procedure ingezet heeft voor zijn bescherming, maar precies omdat ze op het punt stond zijn onaantastbaarheid voorgoed vast te leggen met een Koninklijk Besluit*. Men durft zich nauwelijks het lot voorstellen van de fraaiste stukken uit ons bouwkundig erfgoed, als die mentaliteit van Scheut overwaait naar de rest van de kerkelijke organisaties die in de nabije toekomst bij ons en

De beroemde kalvarie van Roger van der Weyden in het Escorial in Spanje, werd rond 1450 voor het eerst in de kapel van Scheut opgehangen.

elders moeten moderniseren.

De paters van Scheut hebben in hun tijdschriftje ook het sociale argument voorgewend dat hun uitgestrekte tuin, in het midden van een felbevolkte wijk, een rem was op de ontwikkeling van de stad. Zoals echter de bouwage ten onzent woedt, kunnen wij nooit genoeg van die remmen hebben.

Scheut is 'n kongregatie die overal in de wereld universiteiten opgericht heeft, ze heeft overal Vlaamse martelaars op exotische kerkhoven liggen. Men kan de orde moeilijk kwalijk nemen dat ze dat niet meer aankan, maar wel dat ze de Vlaamse gemeenschap geen eleganter souvenir nalaat van haar indrukwekkend beschavingswerk, dan de verweerde en uitgebroken stenen van haar kerk die de antiek-snobs straks wegslepen uit de gespecialiseerde handel, om er bars van te maken in hun verbasterde *fermettes*.

JOHAN STRUYE ■

Scheut, een jaar later

Zo ongeveer een jaar geleden vestigden wij er de aandacht op dat de paters van Scheut in de vroege ochtend en achter gesloten deuren begonnen waren met de afbraak van de historische kapel en van de kerk, en dat omdat nieuwbouw dringend noodzakelijk was geworden. Meteen ook werden 18 gezinnen, die in hetzelfde perceel in de Obusstraat in sociale woningen gevestigd waren, op straat gezet. Een kleine zelfstandige, vader van een gezin met 9 kinderen, werd zonder enige vergoeding doorgestuurd. De bulldozer kon immers elk ogenblik voor de deur staan. Nu, zowat een jaar later, staat er nog altijd geen bulldozer. Noch aan de huizen, noch aan het klooster werd intussen gewerkt. In al die tijd had de kapel kunnen geklasseerd zijn, dat is gevrijwaard voor afbraak, en hadden de 18 gezinnen rustig kunnen blijven wonen in hun gezellige huisjes met nog te betalen huurprijzen.

KNACK — 6 augustus 1975

p 21